

5. Законодавчо врегулювати визначення терміна „амортизація”, визначивши його як процес розподілу вартості необоротних активів, що амортизуються, на весь строк їхньої експлуатації та не більше того.

Отже, вказані пропозиції, на нашу думку, дозволять порівнювати показники фінансової діяльності різних підприємств та мати об'єктивні дані про стан основних засобів та рівень їхнього зносу як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Ці показники важливі не лише для формування більш досконалої амортизаційної політики, а й для планування та прогнозування розвитку як окремого підприємства, так і держави загалом.

Список літератури

1. Про оподаткування прибутку підприємства : закон України № 283/97-ВР від 22.05.97 із змінами та доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <liga.kiev.ua>.

2. Аукционек, С. П. Современные буржуазные теории и модели цикла: критический анализ [Текст] / С. П. Аукционек. – М. : Наука, 1984. – 224 с.

3. Бернстайн, Л. А. Анализ финансовой отчетности. Теория, практика и интерпретация [Текст] : [пер. с англ.] / Л. А. Бернстайн. – М., 2006. – 624 с.

4. Брігхем, Є. Ф. Основи фінансового менеджменту [Текст] : [пер. с англ.] / Є. Ф. Брігхем. – К., 2007. – 1000 с.

5. Виговська, Н. Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи [Текст] / Н. Г. Виговська. — Житомир, 2008.

6. Євтушенко, С. М. Визначення терміну корисного використання основних засобів [Текст] / С. М. Євтушенко // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан і перспективи. Ч. II. Науково-учбово-методична робота з обліку та звітності АПК: стан та перспективи / за ред. П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, В. М. Жука. – К. : Інститут аграрної економіки, 2008. – С. 133–136.

7. Чалий, І. Джерела інвестицій по-кабмінськи: як немає активів, пасиви не допоможуть [Текст] / І. Чалий // Дзеркало тижня. – 2007. – № 11 (486).

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© О.С. Гузь, 2009.

УДК 330.111.62:334.722.8

Н.О. Юнакова, асист.

АКЦІОНЕРНИЙ КАПІТАЛ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто економічну сутність категорії «акціонерний капітал» з метою виявлення закономірностей його формування і ефективного нарощування. Проаналізовано структуру, джерела формування, а також функції, які акціонерний капітал виконує в економіці.

Рассмотрена экономическая сущность категории «акционерный капитал» с целью выявления закономерностей его формирования и эффективного наращивания. Проанализирована структура, источники формирования, а также функции, которые акционерный капитал выполняет в экономике.

Economic essence of the category «share capital» is considered with the purpose of exposure of conformities to the law of his forming and effective increase. A structure, sources of forming, and also functions which the share capital carries out in economy is analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній економічній системі багатьох країн значне місце належить акціонерній формі власності. Проте, вітчизняний ринок акціонерного капіталу, незважаючи на певні позитивні зрушення, поки що не став ефективним механізмом залучення інвестиційних ресурсів до реального сектора економіки. На даний момент він, скоріш за все, знаходиться у своєрідній "точці переходу" із статусу механізму простого обслуговування процесів перерозподілу капіталу до статусу потужного важеля, здатного впливати на процеси економічного відтворення у масштабах країни.

Таким чином, необхідність дослідження сутності акціонерного капіталу обумовлена об'єктивними чинниками, серед яких основними є трансформаційні зміни в економічній системі країни, поява чисельних акціонерних товариств та помітні зрушення в методах і формах мобілізації та використання інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане питання завжди посідало важливе місце у дослідженнях вітчизняних науковців. Основні наукові підходи щодо визначення теоретико-економічних аспектів акціонерного капіталу обгрунтовані у працях Ю. Лупенка, П. Саблука, С. Мочерного, П. Гайдуцького, В. Суторміної, Ю. Петруні, В. Колесніка, Ю. Кравченко, В. Сопко та ін. На основі ретельного аналізу законодавства можна констатувати, що жоден нормативний акт, включаючи нещодавно прийнятий Закон «Про акціонерні товариства», не містить чіткого визначення категорії "акціонерний капітал", яке б давало чітке уявлення про його склад та джерела формування.

Мета та завдання статті. Незважаючи на значну увагу до теоретико-економічних аспектів вивчення акціонерного капіталу, розбіжності в поглядах стосовно суті даної проблеми на сьогоднішній день є досить суттєвими. Метою статті є з'ясування суті акціонерного капіталу як економічної категорії для визначення механізму його формування і використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній літературі досить часто акціонерний капітал визначається як

основний, базовий, первісний капітал акціонерного товариства, що створюється за допомогою випуску та продажу акцій та представляє собою сукупність об'єднаних індивідуальних капіталів акціонерів [8, с. 17]. Схоже визначення акціонерного капіталу надає В.В. Гончаров. Він зазначає, що: «Капітал акціонерного товариства поділяється на акції та зветься акціонерним, або статутним» [3, с. 176]. Загородній та Вознюк визначають акціонерний капітал як основний капітал АТ, величина якого визначається статутом товариства і формується за рахунок емісії акцій [4, с. 208].

Виходячи з цих визначень, можна зробити висновок, що акціонерний капітал тотожний статутному. Проте з цим не можна погодитись, оскільки статутний капітал є лише номінальною величиною, яка зафіксована в установчих документах товариства. Фактичний же розмір капіталу, який є в розпорядженні акціонерного товариства, змінюється постійно в ході його фінансово-господарської діяльності і майже ніколи не співпадає з величиною, відображеною в статуті.

На думку авторів фінансового словника ІАЕ, акціонерний капітал є сумою трьох складових: номінальної вартості розміщених на ринку акцій, додаткового акціонерного капіталу і нерозподіленого прибутку [9, с. 231]. Аналогічне визначення акціонерного капіталу можна зустріти у Л. Фішера. На його думку, акціонерний капітал — це балансова вартість власного капіталу, яка включає статутний капітал, капітал отриманий від продажу акцій вище номінальної вартості та нерозподілений прибуток [10, с. 123].

На наш погляд, останні визначення є більш правильними, оскільки в процесі роботи підприємство нарощує свій капітал. Якщо підприємство є акціонерним товариством, то, відповідно, нарощується акціонерний капітал, але це не обов'язково веде до зміни статутного капіталу, а свідчить про те, що номінальна вартість акціонерного капіталу та, відповідно, акцій не співпадає з реальною його вартістю. К. Маркс писав: «Таке самозростання вартості капіталу не відображається в статутному фонді й не змінює номінал акцій» [5, с. 367].

Статутний капітал відіграє важливу роль у діяльності акціонерного товариства. Це пов'язано, перш за все, з тим, що він є матеріальною основою діяльності товариства, гарантією його матеріальної відповідальності перед кредиторами та відображає номінальну вартість цінних паперів товариства. Законодавством більшості країн встановлюється мінімально допустимий розмір статутного капіталу, який є досить значною сумою. Зокрема, статтею 14 Закону про акціонерні товариства встановлений мінімальний розмір статутного капіталу у розмірі 1250 мінімальних заробітних плат, що повністю збігається зі

статтею 24 Закону «Про господарські товариства». Проте, обмеження акціонерного капіталу лише розміром статутного капіталу не враховує багатьох статей капіталу, що належить акціонерному товариству: додатково вкладений капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток та ін.

Мочерний розглядає акціонерний капітал як увесь капітал, який використовується акціонерним товариством та поділяє його на власний та позичений. Власний капітал формується з отриманих від випуску і реалізації акцій та облігацій і резервного капіталу, який утворюється внаслідок відрахувань від прибутку та їх інвестування у виробництво. Позичений капітал утворюється з банківського кредиту та коштів, отриманих від випуску облігацій [6, с. 278].

Звичайно, що акціонерне товариство, крім власного капіталу, у своїй роботі може використовувати залучений капітал (облігації) та позикові кошти (кредити), але ці капітали належать, відповідно, утримувачам облігацій та кредитним установам, тому їх не можна, на наш погляд, вважати акціонерним капіталом, оскільки використання цих видів капіталу носить тимчасовий характер.

Таким чином, можна стверджувати, що акціонерний капітал — це, насамперед, власний капітал акціонерного товариства. Та його частина, що затверджена у статутних документах, є його статутним капіталом і являє собою сукупність внесків власників акціонерного товариства, у відповідності до яких вони отримали акції. Отже, статутний капітал є сукупною номінальною вартістю акцій товариства. Оскільки власний капітал акціонерного товариства не обмежується лише статутним капіталом, то кожна акція, крім номінальної, має ще й балансову вартість, котра відображає повну вартість власного капіталу, що припадає на одну акцію. Балансова вартість акцій є дуже важливою характеристикою насамперед при визначенні ринкової вартості акцій, оскільки саме вона визначає, яка реальна вартість мається на увазі під акціонерним капіталом у вигляді цінних паперів.

Акціонерний капітал, як і будь-яка інша форма капіталу, обов'язково має грошову оцінку, проте, при створенні акціонерного товариства до його статутного капіталу можуть вноситися як грошові кошти, так і матеріальні та нематеріальні активи. Капітал, створений у такий спосіб можна назвати реальним капіталом. Проте всі види внесків, які мають форму, відмінну від грошової, все ж таки можна оцінити у вартісному вимірі. Тому стосовно цього питання ми поділяємо думку А. Гальчинського, який вважає, що акціонерний капітал утворюється у грошовій формі та поділяється на однакові за номінальною величиною акції. [2, с. 270]. У свою чергу, акціонерний капітал у формі цінних

паперів отримав назву фіктивного капіталу. Це пояснюється тим, що акції, не зважаючи на те, що вони представляють реальний капітал акціонерного товариства, функціонують досить незалежно від нього. Їх номінал відображає лише розмір статутного фонду товариства. Але, як вже було з'ясовано, реально функціонуючий капітал підприємства, як правило, відрізняється від величини, відображеної у статутному капіталі. Акції як товар продаються, купуються та мають власну вартість, яка не обов'язково співпадає з вартістю реального капіталу, який під ними мається на увазі. Це пов'язано з тим, що поряд з показниками економічної діяльності акціонерного товариства на вартість акцій має вплив низка чинників, які не пов'язані з ефективністю функціонування та розміром реального капіталу: ринкова кон'юнктура, рівень банківського відсотку, темпи інфляції, тощо. Крім того, рух цінних паперів не відбувається того, що це саме відбувається з реальним капіталом. Кожна наступний власник не може відповідно до своєї частки у цінних паперах виділити з майна акціонерного товариства свою частку й вільно розпоряджатись нею. Таким чином, рух акцій у більшості випадків не впливає на функціонування реального капіталу. К. Маркс відмічав, що грошові капітали, які обертаються у формі акцій, далеко не відображають реально функціонуючого капіталу, що створює реальне багатство. Акції та інші цінні папери, котрі вкладені у виробництво, відображають, у першу чергу, реальний капітал. Але, випущені в обіг, вони починають жити власним життям, продаються та купуються, їх ціни на біржі можуть підвищуватись чи знижуватись, що робить акцію фіктивним капіталом [4].

Проте, будучи свідоцтвом власності на реальний капітал, акції дають своїм власникам право на отримання частки прибутку у вигляді дивідендів, а також на отримання частини майна у разі ліквідації товариства відповідно до своєї частки у статутному капіталі. Крім перерозподілу реальних прибутків, фіктивний капітал дає право на управління акціонерним товариством, оскільки власники акцій являються його співвласниками. Проте, слід зауважити, що управління акціонерним товариством окремим власником акцій обмежено розміром його частки. Тому, будучи засобом накопичення капіталу та розподілу прав власності, акції також є засобом концентрації прав власності для окремих акціонерів.

Таким чином, особливістю акціонерного капіталу є те, що поряд з реально існуючим капіталом у формі матеріальних та нематеріальних активів він одночасно існує у формі цінних паперів. Ці дві форми одночасного існування акціонерного капіталу розкривають подвійність його природи. Його реальна форма безпосередньо бере участь у ство-

ренні додаткової вартості, може існувати у матеріальному, грошовому вигляді та у вигляді нематеріальних активів. Одночасно акціонерний капітал у формі цінних паперів опосередковує процеси концентрації та централізації капіталу, а також розподілу та перерозподілу прибутків. Акції, будучи титулом власності на реальний капітал, між тим є фіктивним капіталом, оскільки вони обертаються відносно незалежно від руху реального капіталу, а також мають власну вартість, яка необов'язково відповідає реальній вартості дійсно існуючого капіталу. Сутність подвійної природи акціонерного капіталу можна прослідкувати через функції, які виконують ці дві форми його одночасного існування.

Так, реальний капітал у процесі кругообігу одночасно існує у грошовій, виробничій та товарній формі, кожна з яких має свої функції. У грошовій формі капітал, зазвичай, виконує проєктувальну, розрахункову, накопичувальну та облікову функції. У виробничій формі капітал, приймаючи форму чинників виробництва, бере участь у створенні нової додаткової вартості. У товарній формі капітал реалізує новостворену вартість, виявляє її корисність та задовольняє потреби покупців.

Специфіку фіктивного капіталу також можна розкрити через його функції, які виконує його паперова форма. Акції за умов розвинутого фондового ринку виконують кілька важливих функцій, а саме:

- слугують засобом централізації індивідуальних капіталів, оскільки на основі об'єднання вкладів акціонерів може створюватись значний за розміром акціонерний капітал;
- є засобом перерозподілу прав власності на акціонерний капітал;
- засвідчують права акціонерів стосовно контролю за діяльністю товариства;
- виконують розподільчу функцію, дозволяючи визначити частку акціонера при розподілі прибутку;
- дають право на управління діяльністю товариства та на отримання частини майна у разі його ліквідації;
- являються представниками реального капіталу, оскільки акції мають власну вартість, що дає можливість продавати їх на ринку як товар.

Однак суттєві економічні ознаки акціонерного капіталу не можна розглядати без урахування відносин власності. Об'єктом приватної власності для кожного акціонера є його акції, як символи власності на капітал акціонерного товариства. Права власності на реальний капітал належать акціонерному товариству, як юридичній особі. Акціонерна власність є груповою, так званою асоційованою власністю. Акціонеру

не може належати певна відокремлена в майні товариства частка реального капіталу через те, що, коли майно акціонера увійшло до статутного капіталу, воно знеособлюється, втрачаючи свою індивідуальну приналежність певній особі. Отримати свою частку вартості майна акціонер може лише продавши свої акції. Відповідно до визначення категорії власності, повноцінне право власності акціонерів розповсюджено лише на акції, що їм належать, тобто фіктивний капітал, а реальним капіталом повноцінно розпоряджатися може лише саме акціонерне товариство, як юридична особа.

Висновки. Проведене на основі узагальнення праць вітчизняних та зарубіжних науковців дослідження дозволило визначити економічну сутність акціонерного капіталу, який представляє собою ринкову вартість сукупності акцій акціонерного товариства, основою визначення якої є власний капітал, що створюється за рахунок внесків його учасників (акціонерів) та капіталізованого прибутку.

Як показали дослідження, акціонерний капітал, маючи подвійну природу, існує одночасно у реальній та фіктивній формі, що, з одного боку, дає йому можливість брати участь у створенні додаткової вартості, а з іншого – сприяє надходженню інвестицій до різних сфер і галузей економіки та демократизації управління діяльністю акціонерного товариства.

Список літератури

1. Базалєєва, М. О. Теоретико-економічні аспекти акціонерного капіталу [Текст] / Базалєєва, М. О. // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 9. – С. 7–10.
2. Гальчинський, А. С. Основи економічних знань [Текст] / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 1998. – 544 с.
3. Гончаров, В. В. Важнейшие понятия и концепции в современном управлении [Текст] / В. В. Гончаров. – М. : МНИИПУ, 1998. – 176 с.
4. Загородній, А. Г. Фінансовий словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів : Центр Європи, 1997. – 576 с.
5. Маркс, К. Капитал. Критика политической экономии [Текст] / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1978. – 508 с.
6. Мочерний, С. В. Економічна теорія [Текст] : посібник / С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2003. – 656 с.
7. Про акціонерні товариства [Текст] : закон України : [затв. наказом Мінфіна України від 17.09.2008 № 514 – VI].
8. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., исправ. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 479 с.
9. Фінансовий словник-довідник [Текст] / за ред. М. Я. Дем'яненко. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
10. Фишер, С. Экономика [Текст] : [пер. с англ. с 2 изд.] / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1999. – 864 с.

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.
© Н.О. Юнакова, 2009.

УДК 364.013:339.54.3

О.М. Мельник, здобувач (Національний університет державної
податкової служби України, Ірпінь)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

З'ясовується сутність соціального захисту посадових осіб митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій Державної митної служби України. Висвітлюється історія, становлення та розвиток, а також погляди науковців на зміст та особливості соціального захисту посадовця, що здійснює свою діяльність в митній сфері.

Обосновывается сущность социальной защиты работников таможенных органов; законодательных актов, регламентирующих государственную таможенную службу Украины. Рассматривается история ее зарождения, становления и развития, а также взгляды ученых на содержание и особенности социальной защиты сотрудников всех рангов, работающих в таможенной сфере.

The essence of social protection of the customs officials of specialized customs establishments and organizations of the State customs service of Ukraine is determined in the work. History, formation and development as well as the scientists' views of the content and peculiarities of social protection of an official exercising his activity in the custom sphere have been enlightened.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Переважна більшість держав світу, в тому числі й Україна, самостійно здійснюють функції щодо захисту свого суверенітету. Зокрема, ст. 17 Конституції України визнає захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки найважливішими функціями держави. Одним із важливих способів захисту інтересів держави є правильно організована і чітко налагоджена митна справа. Створення самостійної митної справи, суттєве зростання її ролі в сучасному розвитку політики та економіки держави є одним із найважливіших досягнень суверенної України. Розвиток ринкових відносин, застосування міжнародних митних стандартів, правил та норм суттєво змінили зміст митної справи і в нинішніх умовах особливого значення набуває подальше